

Удовиченко С.М.,
кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач сектору інтелектуальної власності та правового забезпечення,
*Донецька державна сільськогосподарська дослідна станція
Національної академії аграрних наук України*

Udovychenko Svitlana,
Candidate of Economic Sciences, Senior Staff Scientist,
Head of the Intellectual Property Sector and Legal Provision,
*Donetsk State Agricultural Experimental Station
National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine*

МІСЦЕ РЕЗУЛЬТАТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Удовиченко С.М. Місце результатів інтелектуальної діяльності у системі економічних відносин. У статті висвітлено етапи та способи комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності, проведено аналіз статистичних даних стосовно подання заявок на результати інтелектуальної діяльності та їх державної реєстрації. Дослідження виявило найбільш поширену форму трансферу інновацій та найбільш затребуваний об'єкт права інтелектуальної власності. Проаналізовано динаміку кількості інноваційних промислових підприємств та число впроваджених нових технологічних процесів та інноваційних видів продукції; встановлено, що підприємства частіше впроваджують нові види продукції для оптимізації витрат у рамках часткового переоснащення виробництва. Розглянуто темпи зростання доданої вартості за витратами виробництва підприємства та визначено галузі з найбільшим відсотком доданої вартості.

Ключові слова: об'єкти права інтелектуальної власності, трансфер, інноваційні промислові підприємства, нові технологічні процеси, інноваційні види продукції, додана вартість.

Удовиченко С.Н. Место результатов интеллектуальной деятельности в системе экономических отношений. В статье освещены этапы и способы коммерциализации объектов интеллектуальной собственности, проведен анализ статистических данных по подаче заявок и государственной регистрации результатов интеллектуальной деятельности. Исследование выявило наиболее распространенную форму трансфера инноваций и наиболее востребованный объект права интеллектуальной собственности. Проанализирована динамика количества инновационных промышленных предприятий и число внедренных новых технологических процессов и инновационных видов продукции; установлено, что чаще внедряются новые виды продукции для оптимизации затрат в рамках частичного переоснащения производства. Рассмотрены темпы роста добавленной стоимости по затратам производства предприятия и определены области с наибольшим процентом добавленной стоимости.

Ключевые слова: объекты права интеллектуальной собственности, трансфер, инновационные промышленные предприятия, новые технологические процессы, инновационные виды продукции, добавленная стоимость.

Udovychenko Svitlana. Place of the results of intellectual activity in the system of economic relations. The level of development of intellectual property relations is an indicator of the innovation of the economic system, therefore, the study of the place of intellectual property rights in the development of the country's economy is very relevant and comes to the fore due to the challenges of modernity regarding the economic course of the state to technological development, which is characterized by the wide introduction of automation in all the sphere of production and economic activity of the person, provides increase of competitiveness of the enterprise and the country as a whole. The purpose of the study is the impact of intellectual property rights on the development of the national economy. During the study, the stages of commercialization of intellectual property objects were highlighted. As scientific and educational organizations are mainly involved in the development of innovations, the article considers ways of transferring them to enterprises. Awareness of the significance of intellectual property objects strengthens market positions of producers and increases their competitiveness. The analysis of statistical data concerning the submission of applications for intellectual achievements was made, the results of their state registration with the provision of legal protection were determined. Research has allowed to reveal the most common form of transfer of innovations and the most demanded object of intellectual property rights. The article focuses on the problem of selecting a better innovation idea among many to introduce it to the market. The dynamics of the number of industrial enterprises engaged in innovation activity was analyzed, and emphasis was placed on the introduction of new technological processes and innovative types of products. The share of innovative enterprises by types of economic activity is established. Effective use of intellectual property is a source of value added for the enterprise and

is essential for the development of the country and increasing its competitiveness in the world market. The growth rates of added value are considered at the cost of production of the enterprise and the industries with the highest percentage of value added are determined.

Key words: objects of intellectual property right, transfer, innovative industrial enterprises, new technological processes, innovative types of products, added value.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розвиток економічних відносин немислимий без нових знань або нових способів використання наявних. Інтелектуальна діяльність людини спрямована саме на пошук нестандартних рішень, що забезпечує піднесення рівня економічної безпеки. Результати інтелектуальної праці, залучені до економічних процесів, являють собою об'єкти інтелектуальної власності.

Слід зауважити, що рівень розвиненості відносин інтелектуальної власності є індикатором інноваційності економічної системи. Збільшення кількості об'єктів інтелектуальної власності, введених у господарський обіг, стимулює осучаснення організаційних і виробничих умов діяльності підприємств.

З огляду на те, що інтелектуальна власність – потужний чинник розбудови інноваційної системи, дане дослідження досить актуальне.

Огляд (аналіз) останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Значна увага в економічних дослідженнях приділяється питанням ролі і місця інтелектуальної власності в інноваційній розбудові економіки. Цій проблематиці присвячено праці таких учених, як Г. Андрощук, О. Бутнік-Сіверський, О. Васильєв, Ю. Капіца, А. Никифоров, М. Паладій, Н. Чухрай, М. Шарко та ін. Незважаючи на велику кількість публікацій, аспекти впливу об'єктів інтелектуальної власності на економічний розвиток потребують постійного вивчення.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є дослідження впливу об'єктів права інтелектуальної власності на розвиток національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Гідне місце у світовому економічному просторі можна зайняти лише через формування стратегії, яка буде ґрунтуватися на сучасному рівні розвитку науки і технологій. У цьому контексті відносини інтелектуальної власності є фундаментальним чинником та інструментом реалізації інноваційних перетворень в економіці.

Продуктування нових знань є прерогативою наукової і освітницької діяльності. Після отримання правової охорони результати наукової діяльності стають об'єктами права інтелектуальної власності (ОПВ) та

після їх оцінки переходять у розряд інновацій, придатних для введення в господарський обіг (рис. 1). Після постановки на бухгалтерський облік інтелектуальна власність стає капіталом підприємства у вигляді нематеріальних активів (НА), що дає змогу суб'єктам господарювання виробляти продукцію з більшою доданою вартістю та отримувати додатковий дохід.

Дані Державної служби статистики [1] показують, що серед національних заявників найбільш активними залишалися підприємства й організації, що працюють у сфері освіти і науки. У 2017 р. ними подано майже 6,4 тис. заявок на винаходи і корисні моделі (89,4% загальної кількості заявок від національних заявників – юридичних осіб). Винахідницька активність у промисловості залишається низькою, промисловими підприємствами подано 280 заявок на винаходи і корисні моделі (проти 343 заявок у попередньому році), що становить 3,9% від загальної кількості поданих заявок.

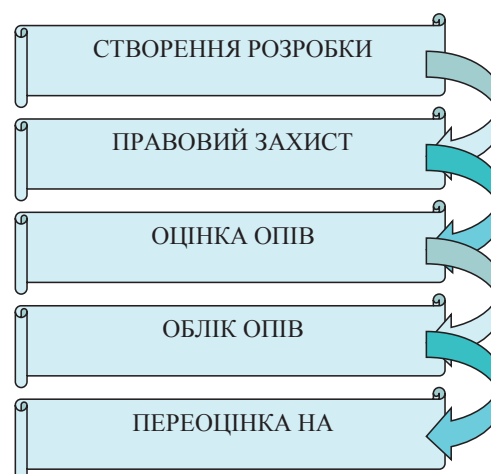

Рис. 1. Етапи комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності

Правовий захист – важлива стадія у процесі впровадження розробок. Статистична інформація [1] щодо реєстрації винаходів та промислових зразків за період із 2013 по 2017 р. констатує поступове зменшення виданих патентів (табл. 1).

Незначне збільшення спостерігається відносно реєстрації корисних моделей, але рівень 2013 р. ще не досягнутий. Майже на 2% зросла кількість свідоцтв

Таблиця 1

Реєстрація об'єктів права інтелектуальної власності за роками, од.

	2013	2014	2015	2016	2017
Видано патентів на винаходи	3635	3319	3014	2813	2590
Видано патентів на корисні моделі	10137	9196	8153	9044	9442
Видано патентів на промислові зразки	2010	2464	2521	2469	2390
Видано свідоцтв на знаки для товарів і послуг, у тому числі:					
- за національною процедурою	14981	14698	12388	13618	15248
- за Мадридською системою	8228	9876	8117	7620	5563

на знаки для товарів і послуг, отриманих за національною процедурою, але суттєво знизився (на 32%) показник отримання знаків за Мадридською системою. Як бачимо, найбільш популярними об'єктами права є знаки для товарів і послуг.

Оскільки наукові й освітні організації займаються здебільшого розробленням інновацій, постає питання їх передачі підприємствам, які здійснюють господарську діяльність. Тут є три шляхи:

- правовий захист розробки та передання права на її використання;
- внесення прав на об'єкти права інтелектуальної власності до статутного капіталу підприємства;
- передача виключних майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності.

Свою чергою, передання прав на використання об'єктів права інтелектуальної власності може бути здійснене у трьох варіантах:

- за ліцензійним договором;
- за договором комерційної концесії (франшизи);
- за договором лізингу.

У 2017 р. [1] зареєстровано 2 110 договорів щодо розпорядження майновими правами промислової власності, у тому числі 1 876 – стосовно передачі виключних майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності (88,9%), 186 – видачі ліцензії на використання об'єктів (8,8%), 48 «відкритих» ліцензій на використання винаходів та корисних моделей (2,3%) (табл. 2). За роками не вбачається значних змін за видами договорів, але видно, що найбільш поширеною формою є передача виключних майнових прав.

Значна кількість виданих свідоцтв на знаки для товарів і послуг та договорів про передання виключних майнових прав на цей об'єкт права свідчить про розвиток сфери обслуговування, тоді як у промисловій галузі активізації не спостерігається.

Загалом станом на 1 січня 2018 р. до державних реєстрів внесено відомості про 30 067 договорів щодо розпорядження майновими правами промислової власності, у тому числі 5 937 – на винаходи та корисні моделі, 22 646 – на знаки для товарів і послуг, 1 484 – на промислові зразки.

Часто виникає ситуація, коли є кілька результатів науково-дослідних робіт, на основі яких потенційно можна створити конкурентоспроможну інноваційну продукцію. Але якщо просувати всі ідеї на ринок, то це призведе до надмірних затрат, оскільки на ринок

вийде тільки одна найкраща ідея, тому виникає проблема відбору найкращої ідеї серед багатьох. П. Цибульов [2, с. 36] пропонує здійснювати такий відбір на основі аналізу ризиків. Для цього кожному показнику присвоюються бали від +2 (для позитивного показника) до -2 (для негативного показника), або проміжні бали: +1, 0, -1. На цьому етапі відбирається ідея, яка набере найбільшу кількість балів. Наступним етапом має стати аналіз конкурентів, що випускають аналогічну продукцію. Завершальною стадією є економічна оцінка, від результатів якої залежать перспективи ідеї на ринку. За емпіричним правилом результати науково-дослідних робіт мають ринкову перспективу, якщо дохід від продажу інноваційної продукції у сто і більше разів буде перевищувати затрати на виконання науково-дослідних робіт.

Усі успішні компанії акцентують свою діяльність на інноваціях і чітко розуміють цінність об'єктів права інтелектуальної власності у збереженні конкурентоспроможності та посиленні ринкових позицій. Відомо, що від 45% до 75% вартості окремих успішних компаній становлять їхні права інтелектуальної власності, перш за все промислової [3, с. 6].

Індикатором затребуваності об'єктів інтелектуальної власності є кількість інноваційних промислових підприємств та число впроваджених нових технологічних процесів та інноваційних видів продукції [1].

Динаміку кількості підприємств, які впроваджували інновації, показано на рис. 2. Із 2012 р. їх чисельність зменшилася вдвічі, особливо різкий спад стався у 2015 р. Причина такої ситуації криється в нестабільному економічному середовищі на нинішньому ринку інновацій, що не стимулює бізнес-інтереси господарюючих суб'єктів.

Щодо видів економічної діяльності, то найвища частка інноваційних підприємств була на підприємствах інформації та телекомунікації, переробної промисловості і фінансової та страхової діяльності.

Не вбачається стійкої позитивної тенденції активізації трансферу нових технологічних процесів та видів продукції (рис. 3). Але слід зауважити, що з двох названих категорій більш активно ведеться впровадження інноваційних видів продукції, ніж технологічних процесів. Це пов'язано з тим, що випуск нової продукції передбачає лише часткове переоснащення виробництва і потребує менших матеріальних витрат, ніж освоєння нового технологічного процесу.

Таблиця 2

Реєстрація договорів щодо розпорядження майновими правами на об'єкти права інтелектуальної власності за роками, од.

Вид договору	Кількість реєстрацій														
	Винаходи			Корисні моделі			Промислові зразки			Знаки для товарів і послуг			Разом		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017	2015	2016	2017	2015	2016	2017	2015	2016	2017
Усього	179	148	122	121	111	116	107	70	125	1679	1823	1747	2086	2152	2110
Невиключні ліцензії	1	3	3	2	4	15	3	4	15	74	50	119	80	61	152
Виключні ліцензії	-	4	3	3	2	6	1	1	2	30	31	22	34	38	33
Одиничні ліцензії	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	-	2	1
Передача права	103	96	94	51	55	69	103	62	108	1575	1740	1605	1832	1953	1876
Відкриті ліцензії	75	45	22	65	50	26	-	3	-	-	-	-	140	98	48

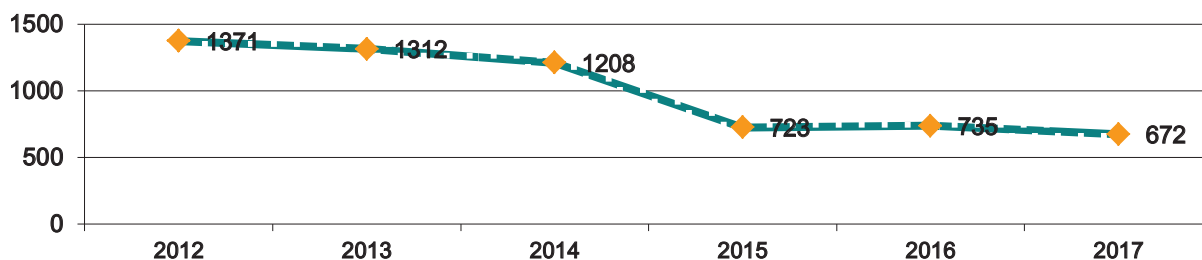

Рис. 2. Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації, за роками, од.

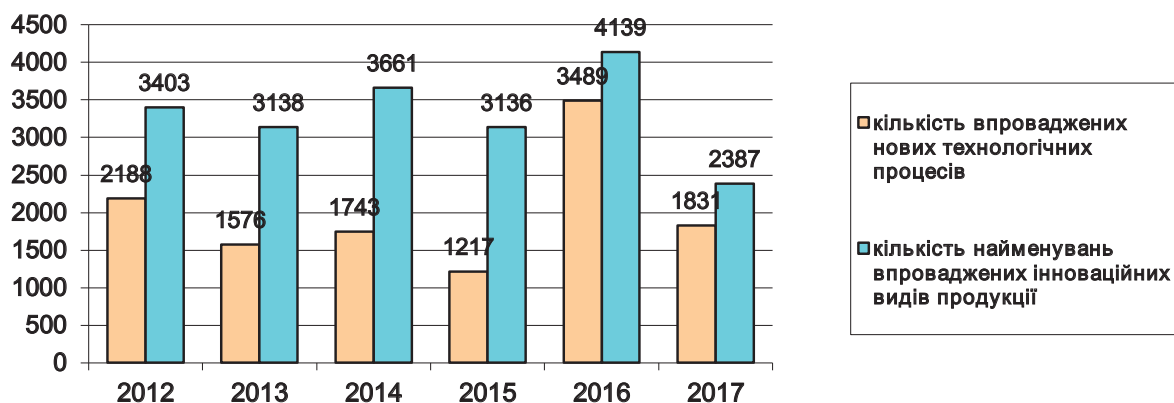

Рис. 3. Впровадження інновацій на промислових підприємствах за роками, од.

Ефективне використання інтелектуальної власності є джерелом отримання доданої вартості підприємством та має велике значення для розвитку країни і підвищення її конкурентоспроможності на світовому ринку. Як зазначає Ю. Піменова [4, с. 136], додана вартість виступає базовим джерелом формування прибуткових статей державного бюджету, у результаті чого в її зростанні потенційно зацікавлені одночасно держава та економічні суб'єкти. Тому для визначення ефективності господарської діяльності вітчизняних підприємств актуальним є питання розроблення механізму використання показника економічної доданої вартості.

Нині Державною службою статистики України, згідно з Методикою розрахунку показника структурної статистики «додана вартість за витратами виробництва» [5], розраховується показник «додана вартість за витратами виробництва», який відображає валовий дохід від операційної діяльності з урахуванням субсидій на виробництво та за винятком непрямих податків.

За період із 2012 по 2017 р. додана вартість зросла більше ніж удвічі, з 1 015 503,5 до 2 099 504,8 млн. грн [6]. У структурі доданої вартості промислова галузь за роками в середньому займає 38,9%, сільське господарство – 9,8%, професійна, наукова та технічна діяльність – 5,2% (табл. 3).

У загальній сумі доданої вартості промисловості значна частина припадає на переробну та добувну: 50,0% та 23,6% – у 2012 р. і 54,9% та 26,1% – у 2017 р. відповідно.

Виклики сучасності потребують націленості економічного курсу держави на технологічний розвиток, який характеризується широким запровадженням засобів автоматизації в усі сфери виробничої і господар-

ської діяльності людини та забезпечує підвищення конкурентоспроможності підприємства і країни у цілому.

Таблиця 3

Додана вартість за витратами виробництва підприємства за видами економічної діяльності у 2012–2017 рр., млн грн

	Роки	Додана вартість за витратами виробництва	Приріст до 2012 р., %
1	2	3	4
Усього	2012	1 015 503,5	100
	2013	977 145,0	-3,8
	2014	1 234 090,1	+21,5
	2015	1 329 264,5	+30,9
	2016	1 702 670,5	+67,7
	2017	2 099 504,8	+106,7
			Структура доданої вартості за витратами виробництва, %
Промисловість	2012	422 196,9	41,6
	2013	377 780,2	38,7
	2014	465 357,0	37,7
	2015	488 256,8	36,7
	2016	651 913,4	38,3
	2017	812 468,5	40,4
Сільське, лісове та рибне господарство	2012	74 407,2	7,3
	2013	69 669,9	7,1
	2014	125 464,1	10,2
	2015	183 874,4	13,8
	2016	186 933,1	11,0
	2017	195 447,8	9,3

Закінчення таблиці 3

1	2	3	4
Професійна, наукова та технічна діяльність	2012	71 931,2	7,1
	2013	46 547,3	4,8
	2014	34 246,9	2,8
	2015	53 159,8	4,0
	2016	112 802,1	6,6
	2017	125 554,5	6,0

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У ході дослідження висвітлено етапи та способи комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності. Проведено аналіз статистичних даних стосовно подання заявок на результати інтелектуальної діяльності та їх реєстрації й встановлено, що найбільш активними заявниками є установи сфери освіти і науки.

Проведене дослідження виявило найбільш поширену форму трансферу об'єктів права інтелектуальної

власності – договори про передачу виключних майнових прав, значна кількість яких припадає на знаки для товарів і послуг.

Аналіз кількості підприємств, які впроваджували інновації, показав їх різке зменшення. Виправити ситуацію має розроблення законодавчих важелів та економічних механізмів щодо стабілізації економічного стану підприємств і активізації процесів трансферу.

Визначено, що підприємства частіше впроваджують нові види продукції. Такі кроки дають змогу оптимізувати витрати в рамках часткового переоснащення виробництва, ніж за переходу на нові технологічні процеси.

За досліджувані роки більше ніж удвічі зросла додана вартість за витратами виробництва підприємства. Переважну частину доданої вартості отримано в промисловій галузі у сферах переробки та добуванні розробленні кар'єрів. Націленість на технологічний рівень розвитку має стати пріоритетом у розбудові економіки країни.

Список використаних джерел:

1. Наукова та інноваційна діяльність України. Київ, 2018. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 10.06.2019).
2. Цибульов П. Введення результатів науково-технічної діяльності до господарського обороту. *Теоретичні та практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. Маріуполь, 2008. С. 33-39.
3. Капица Ю. Проблемы реализации прав интеллектуальной собственности в Украине. *Теория і практика інтелектуальної власності*. 2007. № 1. С. 3-12.
4. Піменова Ю. Економічна додана вартість як показник ефективності діяльності підприємства. *Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку*. Київ, 2017. С. 133-142.
5. Методика розрахунку показника структурної статистики «додана вартість за витратами виробництва»: Наказ 22.12.2011 № 365. URL: <https://www.zakon-i-normativ.info/index.php/component/lica/?href=0&view=text&base=1&id=695921&menu=871133> (дата звернення: 18.06.2019).
6. Додана вартість за витратами виробництва підприємства за видами економічної діяльності (2012–2017). URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 13.06.2019).